

Европейски съд по правата на човека

Пла и Пункернау срещу Андора (*Pla and Puncernaui v. Andorra*)

Жалба No.69498/01

Решение от 13 юли 2004 г. на Четвърто отделение на Съда

(резюме)*

чл. 14: забрана на дискриминацията; **чл. 8:** право на зачитане на личния и семейния живот

При осиновяване (още повече при пълното) детето е в същото правно положение, в каквото е и биологичното дете на родителите във всяко едно отношение: роднински връзки и последици, свързани със семейния му живот и произтичащите права на собственост. Нужно е да бъдат изтъкнати много сериозни причини, за да може едно различно третиране, основано на произход извън брака, да бъде прието за съобразно с Конвенцията.

Тълкуването от националните съдилища на завещателни разпореждания не би могло да се извършва изключително в светлината на социалните условия, съществували към момента на съставянето им или по време на смъртта на завещателя, особено когато е изтекъл дълъг период от време, през който са настъпили дълбоки социални, икономически и юридически промени. Завещателните разпореждания следва да бъдат тълкувани по начина, който най-точно отговаря на вътрешното право и на Конвенцията.

Фактите по делото

Първият жалбоподател, г-н Антони Пла Пункернау, е осиновен син на втория жалбоподател, г-жа Росер Пункернау Педро. Същата упражнявала надзор над него поради умствената му изостаналост и починала докато производството пред Съда било висящо.

През 1949 г. г-жа Каролина Пужол Олер, вдовица на Франсеск Пла Гуош, починала като оставила три деца: Франсеск-Ксавиер, Каролина и Сара. С направено през 1939 г. нотариално завещание тя оставила имуществото си на сина си Франсеск-Ксавиер, който да го владее докато е жив. В случай, че същият не можел да наследи, имуществото следвало да получи сестра му Каролина, а ако и тя не можела да наследи, то следвало да премине към сина на Сара, Йосеп Антони Сера Пла. Съгласно завещанието Франсеск-Ксавиер, наследник по завещание и доживотен владеец, трябвало да предаде завещаното имущество на син или внук от законен и

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

канонически брак. С оглед на това завещателката включила следната клауза в завещанието си: “Бъдещият наследник на имуществото трябва да го остави на син или внук от законен и църковен брак...”. Ако тези условия не бѐдели спазени, завещателката правела уговорка да я наследят децата и внуците на останалите лица с изчаквателни права по завещателния акт за разпореждане със семейното имущество.

Бенефициентът по завещанието Франсеск-Ксавиер сключил църковен брак с втората жалбоподателка. С надлежно оформен документ пред нотариус в Испания на 11 ноември 1969 г. двамата осиновили детето Антони в съответствие с процедурата за пълно осиновяване, а впоследствие осиновили и още едно дете – момиче.

В завещанието си, изготвено през 1995 г., Франсеск-Ксавиер Пла Пужол завещал на всяко от децата си определена сума пари и посочил съпругата си Росер за единствен наследник на останалата част от имуществото си. С изменение в завещанието от 3 юли 1995 г. той оставил наследеното по силата на завещанието на майка му имущество на жена си, докато е жива, а след смъртта ѝ – на осиновения им син Антони. Въпросното имущество се състояло от недвижими имоти. На 12 ноември 1996 г. Франсеск-Ксавиер Пла Пужол починал, а допълнението към завещанието му било отворено на 27 ноември 1996 г. Съобразно с това единствените възможни наследници на имуществото по завещанието на Каролина Пужол Олер били жалбоподателите и двете сестри Каролина и Имакулада Сера Арени, правнучки на завещателката.

През 1997 г. Каролина и Имакулада Сера Арени поискали от съда да обяви изменението в завещанието от 3 юли 1995 г. за нищожно и да разпорежи да им бѐде върнато цялото имущество на прабаба им Каролина ведно с обезщетение за незаконното му владение. Съдът отхвърлил иска, като приел, че направеното изменение в завещанието на починалия наследник Франсеск-Ксавиер Пла Пужол съответства на волята на завещателката Каролина Пужол Олер. Със завещанието си тя учредявала този вид семейна недвижима собственост, която се наследявала по правило от най-големия син и имала за цел да се гарантира и съхрани имуществото чрез запазването му в семейството на завещателя.

Сестрите Каролина и Имакулада Сера Арени обжалвали решението пред Върховния съд на Андора, който след тълкуване на волята на завещателката уважил иска. Той приел, че намерението ѝ е било дете, осиновено при условията на пълно осиновяване, да не бѐде считано за дете от “законен и църковен брак”, както се изисквало в завещанието. При тълкуване на завещателните разпореждания трябвало да се отчита правното положение на осиновените деца при социалните и семейни условия към момента на съставяне на завещанието, т.е. 1939 г., и евентуално към момента на смъртта на завещателката, т.е. 1949 г. Видът семейна недвижима собственост, създаван със завещанието, винаги изключвал осиновените деца от кръга на наследниците.

Жалбоподателите се оплакали от решението на Върховния съд пред Конституционния съд на Андора. Твърдели нарушение на равенството на децата пред закона, независимо от произхода им, и на правото на достѐп до съд и на справедлив процес, гарантирани от Конституцията на Андора. Жалбата била обявена за недопустима. Конституционният съд приел, че дискриминацията спрямо осиновените деца в сравнение с биологичните такива в случая не произтича от акт на орган на държавната власт, по-конкретно от решението на Върховния съд, а от намерението на завещателката. Това било в съответствие с принципа за свобода на

завещателните разпореждания, който бил конкретен израз на общия принцип за гражданска свобода.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предварително възражение на правителството

24-26. Правителството прави възражение за неприложимост на чл. 8 от Конвенцията по настоящото дело, тъй като между жалбоподателите и завещателката не бил налице “семеен живот” по смисъла на тази разпоредба и по-специално липсвала действителна роднинска връзка между бабата, починала през 1949 г., и жалбоподателя, осиновен през 1969 г.

Съдът повтаря становището си, че правото на наследяване между деца и родители и между внуци и баба/дядо е така тясно свързано със семейния живот (при наличие или отсъствие на завещателни разпореждания), че попада в обсега на чл. 8 (виж *Маркс с/у Белгия*¹, 13.06.1979, А.31, стр. 23-24, §§ 51-52; *Камп и Бурими с/у Холандия*², по. 28369/95, § 35, ECHR 2000-X). Следователно чл. 8 е приложим. Съдът отхвърля предварителното възражение на правителството³.

II. Твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията

A. Твърденията на страните

30-36. Жалбоподателите твърдят, че Върховният съд на Андора не е приложил надлежното право по делото. Той трябвало да даде тълкувание на изготвеното през 1939 г. завещание в съответствие с действащото през 1996 г. законодателство и по-специално с Конституцията на Андора от 1993 г. и Закона за осиновяване от 1996 г. Според тях завещателката не направила никакво разграничение си относно осиновени деца. Ако тя действително искала да изключи осиновени деца от придобиването на семейно имущество, щяла да го стори чрез специална клауза в този смисъл, както обичайно правели андорските и каталанските нотариуси. Така че нито отделни лица, нито съдилищата могли да правят подобно разграничение, още повече че то противоречало на Конституцията и на Европейската конвенция. Следователно решението на Върховния съд довело до незаконно посегателство върху правото им на зачитане на личния и семейния живот, което било очевидна дискриминация по отношение на първия жалбоподател. В заключение жалбоподателите твърдят, че е налице нарушение на чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията.

37-41. Правителството поддържа, че даденото от Върховния съд тълкуване е в съответствие с намерението на завещателката при съставянето на завещанието през 1939 г. и с действащото законодателство в Андора към момента на смъртта ѝ през 1949 г. Върховният съд решил, че завещателката не е предвидила клауза, която изрично да изключва осиновени деца, защото според нея те били категорично изключени чрез израза “син от законен и църковен брак”. Освен това посоченото

¹ Marckx v. Belgium

² Camp and Bourimi v. the Netherlands

³ Решението е взето единодушно

завещание не съдържа никакви клаузи, които да са незаконни или в противоречие с обществения интерес. Всяко завещателно разпореждане по дефиниция било дискриминационно поради това, че създава различия между наследниците. В заключение, нямало нарушение на разпоредбите на чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията.

Б. Преценката на Съда

42-43. Съдът намира за подходящо най-напред да изследва оплакването по чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията. По предишни дела той е имал случай да се занимае с оплаквания за разлика в третирането за целите на наследяването както по чл. 14, разгледан съвместно с чл. 8 (виж цитираното *Маркс*, стр. 24, § 54 и *Вермейре с/у Белгия*⁴, 29.11.1991 г., А.214-С, стр. 83, § 28), така и по чл. 14, разгледан съвместно с чл. 1 от Първия протокол (виж *Инзе с/у Австрия*⁵, 28.10.1987 г., А.126, стр. 18, § 40 и *Мацурек с/у Франция*⁶, по. 34406/97 § 43, ЕСЧР 2000-II). Общото по тези дела е, че във всяко от тях се повдига въпросът дали различното третиране в законодателството на държавите ответници, от което се оплакват жалбоподателите, нарушава правата им по [чл. 14](#), разгледан съвместно с [чл. 8](#) от Конвенцията или с [чл. 1 от Първия протокол](#).

44-45. Основната разлика между настоящото дело и цитираните по-горе дела се състои в това, че в случая от Съда не се иска да установи дали има несъответствие между Конвенцията и законовите разпоредби на Андора по въпроса за наследствените права на осиновените деца. Спорът по делото се отнася до тълкуването от Върховния съд на Андора, потвърдено от Конституционния съд, на завещателни разпореждания, направени през 1939 г. и приведени в изпълнение през 1995 г. Съдът трябва да реши дали това тълкуване нарушава чл. 14, разгледан съвместно с чл. 8 от Конвенцията.

46. Многократно и във връзка с различни въпроси Съдът е заявявал, че на първо място националните власти и по-специално първоинстанционните и апелативните съдилища са тези, които тълкуват и прилагат вътрешното право (виж например *Винтерверп с/у Холандия*⁷, 24.10.1979 г., А.33, стр. 20, § 46; *Иglesias Гил и А.У.И. с/у Испания*⁸, по. 56673/00, § 61, ЕСЧР 2003-V и *Сливенко и др. с/у Латвия*⁹ (решение), по. 48321/99, § 105, ЕСЧР 2003-XI). Този принцип, който по дефиниция се прилага за вътрешното законодателство, е още повече приложим при тълкуването на такъв безусловно частен акт като клауза в нечие завещание. В ситуация като настоящата националните съдилища са очевидно в по-добра позиция от един международен съд да преценят в светлината на местните правни традиции специфичния контекст на правния спор, с който са сезирани, и различните конкуриращи се права и интереси (виж например *Де Диего Нафрия с/у Испания*¹⁰, 14.03.2002 г., по. 46833/99, § 39). Когато се произнасят по подобни дела,

⁴ Vermeire v. Belgium

⁵ Inze v. Austria

⁶ Mazurek v. France

⁷ Winterwerp v. the Netherlands

⁸ Iglesias Gil and A.U.I. v. Spain

⁹ Slivenko and others v. Latvia

¹⁰ De Diego Nafria v. Spain

националните власти и по-специално първоинстанционните и апелативните съдилища разполагат с широка свобода на преценка.

Съответно, въпрос за посегателство върху личния и семеен живот в нарушение на Конвенцията би могъл да възникне, само ако преценката на националните съдилища на фактите или вътрешното право е явно необоснована или произволна или в крещящо противоречие с основните принципи на Конвенцията.

47-49. Настоящото дело се отнася до завещателните разпореждания в изготвеното през 1939 г. нотариално завещание на починалата през 1949 г. г-жа Каролина Пужол Олер.

51-52. Националните съдилища са тълкували завещателните разпореждания и закона различно.

53. Съдът отбелязва, че и двете съдебни решения (на първоинстанционния и на Апелативния съд) се основават на фактически и правни елементи, надлежно преценени в светлината на конкретните обстоятелства по делото.

54. Съдът повтаря, че чл. 14 допълва останалите материални разпоредби на Конвенцията и на протоколите към нея. Той няма самостоятелно съществуване, тъй като се прилага само във връзка с “упражняването на правата и свободите”, гарантирани от тези разпоредби. Макар прилагането на чл. 14 да не предполага нарушаване на тези разпоредби – и дотолкова той е автономен, място за прилагането му няма, освен ако въпросните факти попадат в обсега на една или повече от тях (виж между много други *Ван Раалте с/у Холандия*¹¹, 21.02.1997 г., Reports of Judgments and Decisions 1997-I, стр. 184, § 33 и цитираното *Камп и Бурими*, § 34).

55. Съдът прие, че фактите по делото попадат в сферата на приложението на чл. 8 от Конвенцията. Съответно чл. 14 може да се приложи във връзка с чл. 8.

56. Съдът не счита за подходящо или дори за необходимо да анализира правната теория, стояща зад принципите, въз основа на които националните съдилища и по-специално Върховният съд на Андора е основал решението си да приложи една правна система вместо друга, било то римското право, каноническото право, каталанското право или правото на Испания. Това е въпрос, който по дефиниция попада в компетентността на националните съдилища.

57. Съдът смята, противно на твърденията на правителството, че следва да бъде разгледано единствено тълкуването на завещателните разпореждания. Задачата му, следователно, се ограничава до това да установи дали с оглед на обстоятелствата по делото първият жалбоподател е жертва на дискриминация в нарушение на чл. 14 от Конвенцията.

59. По общо признание Съдът теоретично не е длъжен да решава спорове от чисто частен характер. При все това той не може да остане безучастен, когато при упражняване на възложения му надзор в Европа един национален съд тълкува някакъв правен акт, бил той завещателно разпореждане, частен договор, публичен документ, законова разпоредба или административна практика, по начин, който е необоснован, произволен или, като по настоящото дело, в крещящо несъответствие с въведената от чл. 14 забрана на дискриминацията и по-общо с принципите, на които се основава Конвенцията (виж *Ларкос с/у Кипър*¹² [GC], no. 29515/95, §§ 30-31, ECHR 1999-I).

¹¹ Van Raalte v. the Netherlands

¹² Larkos v. Cyprus

60. По настоящото дело даденото от Върховния съд тълкуване на въпросните завещателни разпореждания има за резултат лишаването на първия жалбоподател от правото да наследи имущество на баба си и облагодетелства дъщерите на братовчед му в това отношение. Наред с това отменянето на допълнението към завещанието от 3 юли 1995 г. е довело и до загубване от втория жалбоподател на правото да ползва пожизнено наследственото имущество, оставено ѝ от починалия ѝ съпруг.

Тъй като завещателните разпореждания, така както са формулирани от Каролина Пужол, не правят никаква разлика между биологични и осиновени деца, не е необходимо те да бъдат тълкувани по такъв начин. Подобно тълкуване следователно води до съдебно лишаване на едно осиновено дете от наследствените му права.

61. По настоящото дело Съдът не открива никаква законна цел, която въпросното решение да преследва или някакво обективно и обосновано оправдание, на което да се основава направеното от националния съд разграничение. Според Съда при осиновяване (още повече при пълното) детето е в същото правно положение, в каквото е и биологичното дете на родителите във всяко едно отношение: роднински връзки и последици, свързани със семейния му живот и произтичащите права на собственост. Съдът многократно се е произнасял, че е нужно да бъдат изтъкнати много сериозни причини, за да може едно различно третиране, основано на произход извън брака, да бъде смятано за съответстващо на Конвенцията.

Освен това нищо не подсказва, че съображения на публична политика изискват степента на защитата, дадена от Апелативния съд на Андора на жалбоподателките, да бъде по-голяма от тази, предоставена на жалбоподателя.

62. Съдът повтаря, че Конвенцията, която е динамичен текст и възлага позитивни задължения на държавите, е жив инструмент, който следва да бъде тълкуван в светлината на съвременните условия и понастоящем в страните-членки на Съвета на Европа се отдава голямо значение на въпроса за равноправието между децата, родени в и извън брак що се отнася до гражданските им права (виж цитираното *Мацурек*, § 30). Така дори да се допусне, че въпросните завещателни разпореждания действително изискват тълкуване от националните съдилища, то не може да бъде изключително в светлината на социалните условия, съществували към момента на съставянето им или по време на смъртта на завещателката, съответно 1939 г. и 1949 г., особено когато са минали петдесет и седем години между деня на изготвяне на завещанието и деня, в който имуществото е преминало към наследниците. Когато е изтекъл толкова дълъг период, през който са настъпили дълбоки социални, икономически и юридически промени, съдилищата не могат да пренебрегват тези нови реалности. Същото важи и за завещанията: всяко тълкуване, ако такова е необходимо, следва да се стреми да разкрие намерението на завещателя и да приведе завещанието в действие като се отчете, че “не може да се предполага завещателят да е имал предвид това, което не е казал” и без да се пренебрегва значението завещателните разпореждания да бъдат тълкувани по начина, който най-точно отговаря на вътрешното право и на Конвенцията, така както е тълкувана в практиката на Съда.

63. Като има предвид горното Съдът счита, че е налице нарушение на чл. 14, разгледан съвместно с чл. 8¹³.

¹³ Решението е взето с мнозинство от пет гласа срещу два.

64. В светлината на заключението, изложено в предишната точка, Съдът е на мнение, че не е необходимо да изследва жалбата отделно по чл. 8 разгледан самостоятелно¹⁴.

¹⁴ Решението е взето с единодушие.